

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Природничо-географічний факультет
Кафедра загальної та регіональної географії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теорія фізичної географії і раціональне природокористування

галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

освітньо-професійна програма Середня освіта (Географія)

УХВАЛЕНО

Рішенням кафедри загальної та

регіональної географії

Протокол № 1 від 30 серпня 2021 року

Суми 2021

Загальна інформація про дисципліну

Назва дисципліни	Теорія фізичної географії і раціональне природокористування
Викладач	Кисельов Юрій Олександрович
Профайл викладача	https://pgf.sspu.edu.ua/kolektyv-kafedry-geografia
Контактний тел.	(096) 3015538
E-mail:	kyseljov@ukr.net
Сторінка курсу в Moodle	https://dl.sspu.edu.ua/course/view.php?id=3419
Консультації	Консультації проводяться у вівторок о 12:30 год.; групові або одноосібні. Також можливі он-лайн консультації через інтернет ресурси. Для погодження часу он-лайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або дзвонити.

Анотація до дисципліни

Навчальний курс «Теорія фізичної географії і раціональне природокористування» має тісні міжпредметні зв’язки з фаховими дисциплінами географічного циклу: фізичною географією, основами наукових досліджень, картографією з основами топографії. Предметом вивчення навчальної дисципліни «Теорія фізичної географії і раціональне природокористування» є глибоке пізнання нюансів проблем фізичної географії різних періодів історії фізичної географії та сьогодення, проблеми фізико-географічних та ландшафтознавчих ідей та теоретичних парадигм фізичної географії.

Мета і завдання дисципліни

Мета дисципліни: формування уяви про географію як цілісну систему науки про взаємодію природи і суспільства, основою якої є просторово різномірні ієрархічно побудовані геокомплекси.

Для реалізації такої мети магістрanti мають ознайомитися з існуючими теоретичними надбаннями задля пояснення процесів і явищ, які відбуваються в географічній оболонці.

Завдання курсу:

- встановити важливість окреслення об’єкту та предмету фізичної географії на різних етажах розвитку фізичної географії;
- визначити головні проблеми фізичної географії кожного періоду розвитку географічної ідеї;
- виявити основні риси кожного періоду історії фізичної географії;
- ознайомлення з теоретичними зasadами фізичної географії;
- узагальнити основні методологічні та методичні положення фізичної географії та ландшафтознавства;
- встановити поняття «природні ресурси» та різні підходи до їх класифікації;
- проаналізувати раціональне природокористування

Формат дисципліни

Ознаки дисципліни	
Рік вступу	2021
Освітній ступінь	магістр
Курс навчання	1
Семестр	1
Формат курсу	очний/заочний
Обов'язкова /вибіркова	Обов'язкова
Кількість кредитів/годин	6/180
Кількість розділів	3
Форма контролю	екзамен
Лекції	24/6
Практичні заняття	24/4
Консультації	2/2
Самостійна робота	130/168

Результати навчання

Знання	ПРЗ-3	Знати сучасні теоретичні основи та методологію фізичної географії і раціонального природокористування, описувати сучасну природничо-наукову картину світу, впорядковувати та класифікувати сучасну систему фізико-географічних наук, організовувати самостійну науково-дослідницьку роботу з фізичної географії та раціонального природокористування.
Уміння	ПРУ-5	Здатність демонструвати загальну структуру географічної науки на основі взаємозв'язку основних вчень про будову географічної оболонки, розуміння сучасних теоретичних та методологічних основ фізичної географії і раціонального природокористування.
Комунікація	ПРА-1	Уміти вчитися упродовж життя і вдосконалює з високим рівнем автономності здобуті під час навчання компетентності.

Тематичний план вивчення дисципліни

Розділ 1 Теорія фізичної географії

Тема 1. Вступ до фізичної географії. Зміст, мета і завдання курсу «Теорія фізичної географії та раціональне природокористування».

Тема 2. Місце фізичної географії в системі географічних наук. Об'єкт і предмет загальної фізичної географії.

Тема 3. Регіональна фізична географія. Об'єкт і предмет регіональної фізичної географії і ландшафтознавства.

Тема 4. Місце, роль і значення фізичної географії в сучасному світі. Цілі і завдання фізико-географічних досліджень.

Тема 5. Теоретичні концепції сучасної фізичної географії. Пріоритети розвитку фізичної географії на сучасному етапі. Формування наукових географічних шкіл.

Розділ 2. Методологія фізичної географії

Тема 6. Поняття про методологію в концепції діалектичного матеріалізму. Принцип взаємозв'язку в природі. Принцип взаємозв'язку між суспільством та природою.

Тема 7. Класифікація і систематизація у фізичній географії. Математизація фізичної географії

Тема 8. Моделі, теорії, гіпотези у фізичній географії. Основні географічні закони та закономірності.

Тема 9. Фізична географія та екологія. Фізико-географічний аспект взаємодії природи і суспільства.

Розділ 3. Природні ресурси та природокористування

Тема 10. Класифікація природних ресурсів. Класифікація ПР за характером вичерпності. Класифікація ПР за здатністю до відновлення. Функціональна класифікація природних ресурсів. Регіональний кадастр природних ресурсів. Природно-ресурсний потенціал.

Тема 11. Основи раціонального надрокористування. Види використання надр. Терміни користування надрами. Види права користування надрами. Види відходів та їх способи утилізації. Заходи з охорони надр. Основи раціонального землекористування. Земельні ресурси, їх поділ. Антропогенне забруднення і виснаження ґрунтів. Тверді побутові відходи та відходи виробництва. Охорона і раціональне використання ґрунтів.

Тема 12. Раціональне використання водних ресурсів. Структура та екологічні функції гідросфери. Водокористування. Вплив господарської діяльності людини на водні ресурси. Антропогенний вплив на підземні води. Світові проблеми прісної води. Антропогенний вплив на води Світового океану. Забруднення природних вод України. Екологічні проблеми Дніпра, Чорного й Азовського морів. Контроль за станом водного середовища і організація його охорони. Основні заходи щодо охорони і раціонального використання вод. Основи раціонального лісокористування. Лісокористування. Види лісокористування. Заходи з раціоналізації лісокористування. Охорона та раціональне використання лісових ресурсів.

Політика дисципліни

Вивчення навчальної дисципліни потребує: підготовки до практичних занять; роботи з інформаційними джерелами, опрацювання рекомендованої основної та додаткової літератури, самостійної роботи, виконання тестових завдань.

Підготовка та участь у практичних заняттях передбачає: ознайомлення з програмою навчальної дисципліни, питаннями, які виносяться на заняття з відповідної теми; вивчення конспекту лекцій, а також позицій, викладених у підручниках, монографічній та іншій науковій літературі тощо.

Результатом підготовки до заняття повинно бути змістовне володіння здобувачем вищої освіти матеріалом теми, якій присвячено відповідне

заняття, а саме знання: понятійно-термінологічного апарату дисципліни; володіння знаннями теоретичних запитаньожної теми та вміння використання їх на практиці. Розв'язання практичних завдань повинно як за формою, так і за змістом відповідати вимогам, що висуваються до вирішення відповідного завдання, свідчити про його самостійність, відсутність ознак повторюваності та plagiatu.

На практичних заняттях присутність здобувачів вищої освіти є обов'язковою, важливою також є їх участь в обговоренні всіх питань теми. Забороняється запізнюватись на навчальні заняття та пропускати їх без поважних причин. Пропущені заняття мають бути відпрацьовані на консультаціях. Це ж стосується й студентів, які не виконали завдання або показали відсутність знань з основних питань теми. Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися навчальної етики, поважно ставитися до учасників процесу навчання, бути зваженим, уважним та дотримуватися дисципліни й часових (строкових) параметрів навчального процесу. Під час контрольних заходів забороняється використовувати джерела інформації, усні підказки, письмові роботи інших осіб, друковані книги, методичні посібники, телефони, планшети. Забороняється користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття в цілях не пов'язаних з навчанням.

Академічна добросередньота

Вивчення дисципліни передбачає дотримання положень Кодексу академічної добросередньоти СумДПУ імені А.С. Макаренка, затвердженого наказом № 420 від 30 вересня 2019 р. Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших студентів становлять приклади можливої академічної недобросередньоти. Неприпустимо надавати для оцінювання письмову роботу, підготовлену за участю інших осіб. Виявлення ознак академічної недобросередньоти в письмовій роботі студента є підставою для її незараахування викладачем, незалежно від масштабів plagiatu чи обману.

Система оцінювання та вимоги

Поточний контроль навчальних досягнень здійснюється протягом семестру на практичних заняттях. Результати (кількість набраних балів) фіксує викладач.

Використовуються такі форми поточного опитування: усна відповідь за лекційними матеріалами, тестування, контрольна робота з відкритими питаннями, заслуховування повідомлень студента з довідковою інформацією, реферати, участь у обговоренні питань для контролю знань на практичних заняттях.

Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення студента в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне корегування самостійної роботи студента. Сюди входить: методи усного контролю – бесіда, розповідь, доповідь студента, роз'яснення, відповіді на

запитання. Усний контроль проводиться майже на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі. Викладач розробляє чіткі критерії оцінювання всіх видів навчальної роботи у комплексному контролі знань, доводить їх до відома студентів на початку вивчення навчальної дисципліни. Результати поточного контролю є складовою визначення підсумкової оцінки і враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної дисципліни. До поточного контролю також відноситься виконання практичних завдань, бали за які враховуються у підсумкову оцінку.

При контролі виконання завдань, які винесені для самостійного, опрацювання, оцінці підлягають: самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань; вміння застосовувати теоретичні знання при виконанні практичних завдань; написання рефератів; підготовка доповідей тощо. Результати самостійної роботи фіксуються в журналі обліку роботи викладача. Бали, набрані студентом за виконання завдань з самостійної роботи, додаються до суми балів, набраних студентом з інших видів навчальної роботи з дисципліни.

Вид контролю – екзамен. Екзамен проводиться після вивчення всього навчального курсу. Якщо студент виконав всі завдання практичних занять, звітував про результати самостійної роботи, написав підсумкову контрольну роботу, то він одержує відповідні бали за перераховані види роботи (не менше 35 балів) і допускається до здачі екзамену. На екзамен виділяється 25 балів. Екзамен проводиться згідно графіку та проходить в усній, або письмовій формі за билетами. Питання до підготовки до екзамену студент може отримати на кафедрі загальної та регіональної географії. Явка на екзамен студентів обов'язкова.

Для студентів заочної форми навчання підсумковий контроль проводиться в період заліково-екзаменаційної сесії за обов'язкової присутності студента. Для складання підсумкового контролю студентами заочної форми навчання розробляються тести або контрольні роботи з відкритими питаннями. До підсумкової оцінки включається виконання самостійної роботи студента, яку він отримав під час попередньої сесії. Форма проведення: письмово-усна.

Критерії оцінювання результатів навчання

Шкала ЄКТС	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
A	глибоко і міцно засвоїв програмний матеріал з навчальної дисципліни; вичерпно, послідовно, грамотно і логічно його викладає. Прогнозує і передбачає подальший хід явища, описує можливі наслідки, результати, що випливають з наявних даних. на основі проблемної ситуації, виділяє проблему, конструкує гіпотези і перевіряє їх. При цьому студент не має утруднень при відповідях на видозмінені завдання, вільно справляється із класифікаціями, типологіями та іншими видами застосування знань, показує знайомство з монографічною літературою, правильно обґрунтovanе прийняті рішення, володіє різnobічними навичками і прийомами виконання практичних робіт, володіє в повному обсязі специфічним поняттєво-термінологічним апаратом навчальної дисципліни.
B	твердо знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його; який не

	допускає суттєвих неточностей у відповідях на питання, правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, впевнено володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання, коректно встановлює причинно-наслідкові зв'язки.
C	знає програмний матеріал, грамотно й по суті викладає його, але допускає деякі неточності під час відповіді; правильно застосовує теоретичні положення при вирішенні практичних питань і задач, володіє необхідними навичками і прийомами їх виконання. Самостійно відтворює знання з елементами перетворення. Застосовує їх у видозміненій, але близькій до типової ситуації, однак потребує допомоги викладача. Дає свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснення, короткий виклад). Уміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здійснює перенесення дій.
D	має знання лише основного матеріалу, але не засвоїв його окремих деталей, допускає неточності, недостатньо правильні формулювання, порушення послідовності у викладі програмного матеріалу і відчуває утруднення при виконанні практичних робіт і розв'язанні задач.
E	самостійно відтворює інформацію та застосовує її у типовій ситуації, але при цьому виявляє невпевненість у своїх діях. На основі фактів робить висновки, але за допомогою викладача, намагається зробити звіт про виконані дії.
F	не знає більшої частини програмного матеріалу, допускає суттєві помилки; не володіє у достатньому обсязі поняттєво-термінологічним апаратом науки; невпевнено, із помилками виконує практичні завдання; не вміє наводити приклади із життя та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; відтворює інформацію лише на основі зовнішньої підказки.
FX	має загальне уявлення про навчальну дисципліну, знання програмного матеріалу носить фрагментарний характер, відповіді на запитання дає «так» чи «ні».

Розподіл балів, які отримують студенти для екзамену

Поточний контроль												Разом	Сума	Підсумковий (екз.)	Загальна сума		
РОЗДІЛ 1				РОЗДІЛ 2				РОЗДІЛ 3									
T1	T2	T3	T4	T5	KР 1	T6	T7	T8	T9	KР 2	T10	T 11	T 12				
1	2	2	3	2	10	5	5	3	2	10	1	2	2	50	75	25	100
Самостійна робота																	
			3	2		2	3	3	2				10	25			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основні

1. Braslavskaya O. V., Kyselov Yu. O., Rudyi R. M., Kyseliova O. O., Udovenko I. O. Philosophical geography: establishment, development, formation of scientific foundations. Journal of Geology, Geography and Geoecology, №29(3). 2020. P. 460–470. doi: 10.15421/112041
2. Влах М. Р., Котик Л. І. Теорія і методологія географічної науки : навч. посібн. для самостійної роботи студентів. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017. 120 с. https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/Teoriia_metodol_navch_posibn_2017.pdf
3. Дронова О.Л. Запотоцький С.П. Сучасне природокористування: суспільно-географічний контекст: навчально-методичний посібник. – К. : Прінт-Сервіс, 2018. – 214 с. https://geo.knu.ua/images/doc_file/navch_lit/PosibnikDronovaZapot2018.pdf
4. Мащенко О. М. Загальне землезнавство з основами теорії фізичної географії: навчально-методичний посібник для студентів спеціалізації: 014.07 Середня освіта (Географія). – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2016. – 106 с.
<http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9083/1/%D0%97%D0%95%D0%9C%D0%9B%D0%95%D0%97%D0%9D%D0%90%D0%92%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E.pdf>
5. Сапко О.Ю. Раціональне природокористування: Конспект лекцій. Одеса: ОДЕКУ, 2018. 115 с. <http://eprints.library.odeku.edu.ua/877/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%80%D0%8B%D0%92%D0%A0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%80%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%85%D0%92%D0%BD%D0%BD%D1%8F%202018.pdf>
6. Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації / Український географічний журнал, 2016, № 1, С. 64-69. <https://ukrgeojournal.org.ua/uk/node/512>

Додаткові

1. Dunbar G. Geography: Discipline, Profession and Subject since 1870: An International Survey. – Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2001. – 336 p.
2. Гродзинський М. Д. Пізнання ландшафту: місце і простір : Монографія у 2-х т. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Т.1. – 431 с., Т.2. – 503 с.
3. Гродзинський М. Д. Ландшафтна географія: стара назва нової науки чи відродження майже забутого? / Український географічний журнал, 2017, № 2. С. 59-64. https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2017_2_59-64.pdf

4. Kyselov Iu. O. Geosophy as a scientific discipline: issues of methodology and metatheory. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, №29(2). 2020. P. 327–334. doi: 10.15421/112029
5. Ковальчук П.І. Моделювання і прогнозування стану навколошнього середовища. К.: Либідь, 2003. 208 с.
6. Немець К. А., Немець Л. М. Теорія і методологія географічної науки: методи просторового аналізу: Навчально-методичний посібник. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 172 с. <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2017/07/%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB.pdf>
7. Петлін В.М. Системна природнича географія. Львів: Вид-чий центр ЛНУ. 2011. 249 с.
8. Sonko S. P., Kyselov Iu. O., Polovka S. H. On the modern conception of environment. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, №27(2). 2018. P. 346–356.
9. Фаренік С.А. Логіка і методологія наукового дослідження. Науково-методичний посібник. К.: Вища школа, 2000. 217 с.
10. Філіпенко А.С. Основи наукової діяльності. К.: Академвидав, 2004.-208 с.
11. Шейко В.М., Кушнаренко Н.Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. К.: Знання-Прес, 2003.-295 с.

Інформаційні ресурси

1. [ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання»](http://gntb.gov.ua/files/sibid.pdf) <http://gntb.gov.ua/files/sibid.pdf>
2. <http://www.scirus.com> – інформація про наукові журнали, персональні сторінки учених.
3. Bernard O. Bauer (2010). On Methodology in Physical Geography, Current Status, Implications, and Future Prospects. – <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1111/0004-5608.00167>
4. Theory and Methods in Geography. – <http://www.eolss.net/sample-chapters/c01/e6-14-01-02.pdf>
5. <http://scholar.google.com.ua> – статті, монографії, дисертації і препринти.
6. <http://books.google.com.ua> – сервіс повнотекстового пошуку по книгах.